

Da li je Odisej ulazio u Jadran?

Poznati Homerovi epovi *Ilijada* i *Odiseja* nisu velika književna djela samo grčkog naroda, već su oni dragocjena kulturna baština svih prosvijećenih naroda, pa tako i naših, koji su geografski, povijesno i kulturno neposredno povezani sa zemljom starih Helena.

Ti junački epovi su davali i daju još uvijek inspiraciju raznovrsnim umjetnicima. Oni su još uvijek zabavno štivo za mlade i stare, a ujedno su predmet izučavanja filologa, lingvisti, povjesničara, arheologa, geografa, etnologa i drugih stručnjaka. Oni su stalno bili područje raznih tumačenja, brojnih pretpostavki znanstvenika i amatera, kamen spoticanja za razne prepirke, moguće i nemoguće teze.

Ovih zadnjih godina bili smo svjedoci jedne razbuktaleske polemike oko lokaliteta i osoba koje nalazimo u tim epovima. Odjek te polemike još se i danas može osjetiti u napisima novinara koji putuju »stazama« Odisejevih opisujući ove ili one krajeve gdje bi Odisej bio mogao pristati, ili u pojavi neke knjige o Odiseju, a ti napisi o Odisejevih lutanjima se svaki čas pojavljuju sa stalno novim gledanjima i tumačenjima.

Nedavno mi je u ruke došla knjiga engleskog pisca Ernlea Bradforda *Ulysses found* (u njemačkom prijevodu: *Reisen mit Homer*). Bivši pripadnik engleske ratne mornarice u Sredozemlju a nakon rata strastveni jedriličar po Sredozemlju marljivo je zapažao i bilježio u ratu i nakon prošlog rata sve što se odnosi na Odisejeva lutanja. Budući da u svojim razmišljanjima iznosi i tvrdnje drugih istraživača *Odiseje* (Victora Bérarda, Butlera, Gravesa i drugih), dobro će nam poslužiti kao podloga da napravimo paralelu između njega i ostalih »tradicionalnih« tumača *Odiseje*, s jedne strane, i našeg Dubrovčanina Aristida Vučetića koji je pokušao baciti novo svjetlo na Odisejeva lutanja.

Stoga će predmet našeg izlaganja biti *Odiseja* i kretanje glavnog junaka poslije pada Troje, iako se na koncu nećemo moći oteti potrebi da govorimo malo i o *Ilijadi*, jer je sve to, dakako, povezano.

Kad Odisej na dvoru Alkinojevu počinje pričati o svojim lutanjima, put od Troje u Maloj Aziji do Kitere je sasvim pregledan, geografski utemeljen i logičan. (Čudno je kako to Salinas-Price nije vidio!) Tu nam spominje napad na Kikonce, koje su svi stari smještali na tračku obalu, oluju, kratko zaustavljanje na suhom i put uz sjeverni vjetar do rta Maleje i otoka Kitere. Činjenica da on spominje Kiteru i Maleju, dva zemljopisna naziva koja su se i do danas održala, zatim da nas on ne ostavlja ni u kakvoj sumnji u pogledu pravca kretanja, govori u prilog tvrdnji Bérarda da je Homer poznavao geografiju svoje domovine, a za ostalo se koristio nekim periplom feničkih mornara, ali nas ipak pri tome vodi u neodređene i nepoznate predjele s geografskim nazivima kao što su Oigigija, Sherija, Eeja i drugi, koji se kasnije nisu sačuvali i predstavljaju problem s obzirom na svoju identifikaciju i lociranje. Otok Kitera predstavlja prekretnicu u njegovu daljnjem lutanju, ali i u tumačenju tog lutanja. O toj situaciji na jugu Peloponeza pjesnik ovako pjeva:

I tad bih došao zdrav u očinsku u milu zemlju,
Nego me potisne val i struja i Borej, kad htjedoh
Oko Malije obić, te otisnut bih od Kitere.
Tako me pogubni vjetri po pučini nose ribnoj
Devet dana, i deseti dan pristupih tek k zemlji,
Gdje Lotofazi žive, za hranu kojim je cv'jeće

.....

Iz gornjeg se vidi da ih je bura tjerala i da se izraz *pogubni vjetri* može odnositi samo na ono što bi danas meteorolozi nazvali produženo sjeverno strujanje. U tom smislu moglo bi se prihvatiti mišljenje Bradforda (a i drugih) da je to bio tzv. *gregale* ili, kako Talijani kažu, *grego-levante*, sjeveroistočnjak, koji ih je bacio u Gabeški zaljev na otok Džerbu gdje su navodno živjeli Lotofazi.

Naš Aristid Vučetić na ovom mjestu daje sasvim jednostrano i lako tumačenje u prilog svoje težnje da Odiseja odmah ubaci u Jadransko more. U »Večernjem listu« od 20. i 21. VII. 1985. tiskan je uvodni dio neobjavljenog rukopisa Aristida Vučetića u kojem on piše: »Stvorilo se tako mišljenje da je Odisej bio zalutao na zapad prema Tunisu, Siciliji, Napulju i Gibraltaru, a zapravo su ga *južni vjetrovi* i struja od otoka Kitere odnijeli u Jadran na dalmatinsku obalu ... Homer jasno kaže kako su njegova junaka poslije sjeverca nosili i *drugi pogubni vjetrovi*. To znači da su mu ti drugi vjetrovi promijenili kurs...«

Mislim da je upoređujući Homerov tekst s Vučetićevim lako uočiti da je Vučetić tu sam izmislio južne vjetrove o kojima Homer u najmanju ruku ništa ne govori, a sve to s ciljem da bi Odiseja već na početku lutanja odmah ubacio u Jadran. »Ako je puhao jak južni vjetar, onda bi Odisej bio donesen točno na svoje otoke i u predjele koji su mu bili vrlo dobro poznati«, primjećuje kapetan Dragutin Iskra koji se bio umiješao u polemiku o Odisejevim lutanjima i o mjestu stare Troje (Vjesnik, 18. VIII. 1985). Ja bih tu išao još i dalje. Odisejevi brodovi su mogli udariti i u petu apeninske »čizme«, jer je Otrant gledan s prostranstva mora južno od Peloponeza zapravo jedno vrlo usko grlo. Osim toga bura valjda nije bacila njegovo brodovlje na stotinu milja od Kitere i, da je puhnuo južni vjetar, on bi Odiseja bio sigurno bacio u Lakonski ili Mesenski zaljev. Sjećam se s nekoliko putovanja da je današnjim motornim brodovima trebalo dva do tri sata da prijeđu udaljenost od istočnog kraka Peloponeza do njegova zapadnog kraka. Južni vjetar ga je po mom mišljenju morao baciti na plaže Peloponeza. Zbog svega ovoga mi tvrdnje Vučetića izgledaju neuvjerljive i nategnute. Zato ćemo dalje pratiti Odisejevu plovidbu kako je tumače Bradford i drugi »tradicionalisti«, osvrćući se ponovo povremeno na Vučetićeve tvrdnje.

Kad je Odisej silom odvuкао svoje drugove od zemlje Lotofaga, otplovio je dalje i namjerio se na zemlju Kiklopa. Za Bradforda su to Egadski otoci i dio Sicilije koja gleda prema tim otocima. Prva luka u koju je uplovio današnji je otok Favignana koji se u staro doba zvao *Aigussa* (Kozji otok), dovoljan razlog da se tu smjesti područje Kiklopa puno divljih koza. Ipak pećinu Kiklopa Polifema je pronašao na obližnjem otoku Levanzo, koji odgovara onome otoku koji nije ni blizu ni daleko kiklopskoj zemlji a ima sigurnu luku gdje ne treba nikada konopa vezivati niti spuštati kamen da drži lađu.

Pobjegavši od razjarenog Polifema, Odisej je s drugovima došao na otok Eoliju k gospodaru vjetrova. Za razliku od drugih tumača *Odiseje* Bradford drži da je to otok Ustika, jer je usamljen i više prema tome odgovara Homerovu opisu nego Liparski otoci, kojih ima nekoliko a koji se obično smatraju Eolovim otocima. Pošto im je Eol dao povoljan vjetar Zefir a sve druge vjetrove zatvorio u mješinu, oni su devet dana i noći brodili i desetog dana već su im se pokazale poljane očinske zemlje i već izbliza su mogli vidjeti pastirske vatre. Tada su drugovi otvorili iz znatiželje mješinu i vjetrovi ih povrate opet Eolu koji je ljutit potjerao Odiseja ne baš ljupkim riječima. Ova plovidba prema rodnom kraju i povratak Eolu već pomalo unose sumnju u točnost i geografsku utemeljenost plovidbe. Kako su mogli ići na zapad gonjeni Zefirom, a da se nisu uputili prirodno najbližim putem kroz Mesinska vrata, bilo da plove s Ustike ili s Liparskih otočja? Morali su zaobići Siciliju s južne strane, kaže Bradford, a to već nije zapadni vjetar i zapadni smjer. Da su prošli kroz Mesinska vrata, morali bi se već tada susresti sa Scilom i Haribdom, a to nije bilo još u pjesničkom planu. Bit će još i drugih nelogičnosti!

Poslije šest dana plovidbe došli su u strmi grad Lestrigonaca zvan Telepil. Ušli su u slavnu luku oko koje se pruža bez prekida strmena vrlet. Bradford misli da je to grad Bonifacio na Korzici. Ako se gleda na njegov smještaj, vidi se i na zemljopisnoj karti da je doista opkoljen liticama. Naš Omiš nad kojim se uzdižu vrletni bregovi to ne bi mogao biti, jer to kameno zaokruženje prekida široki kanjon rijeke Cetine. Prema tome Omišani ne bi imali tu čast da se smatraju potomcima Lestrigonaca koji su Odiseju pojeli toliko drugova.

Žalosni zbog gubitka drugova oni su žurno otplovili dalje i stigli na otok Eeju gdje je živjela čarobnica Kirka. Između ušća Tibera i Napuljskog zaljeva nalazi se na tirenskoj obali Italije rt koji se u antici nazivao *Promontorium Circaeum*, dakle Kirkin rt. Već Strabon kaže da je to ustvari otok, jer se glavica rta nalazi između mora i močvara. Kad mu s nekih strana prilaziš, izgleda kao otok. Poslije poznatih avantura s drugovima pretvorenim u svinje i pošto je tu boravio godinu dana, Odisej zatraži od Kirke da ih pošalje kući. Ona ga upozoruje da mora najprije u Had pitati za savjet Tireziju, a ona će im poslati povoljan vjetar Boreju. Oni su brodili čitav dan i došli su do granice dubokih struja Oceana gdje je zemlja i grad Kimerana koji su obaviti mrakom i maglom. Ovaj dio Odisejeva putovanja zadaje mnogo glavobolje. Ova se avantura može locirati jedino iza Gibraltarskih vrata, jer je vjerovanje kod starih bilo da velika rijeka Ocean optječe zemlju i unutrašnja mora, a sama ta rijeka nema ni početka ni kraja. Ali kako je moguće od Kirkina poluotoka (ili otoka) sjevernim vjetrom doći do Gibraltara i to u jednom danu? Robert Graves i Butler misle da je pjesnikinja(!?) *Odiseje* imala slaba geografska znanja i potpuno samovoljno uključuje Zefir, Not, Boreju i druge vjetrove. Aristid Vučetić tvrdi da ta rijeka Ocean postoji u Jadranskom moru. Naime snažna struja ide uz našu obalu prema Tršćanskom zaljevu i vraća se uz talijansku obalu prema jugu. To je utvrđena činjenica, ali tko je Homera obavijestio o toj struji? To je valjda rezultat oceanografskih mjerenja novijeg doba. Kad bi ta struja bila Homerov Ocean i kad bi Odisej stvarno lutao našim Jadranom, on bi stalno morao ulaziti i izlaziti iz tog Oceana, a tekst *Odiseje* nam ne pruža nikakvu osnovu za takvo tumačenje. Gotovo bi najbolje bilo ukloniti ove sumnje i dileme prihvaćanjem teorije da je čitava epizoda o ulasku u Donji svijet u početku nastala kao samostalna pjesma i kasnije je uvrštena u *Odiseju*.

Pošto se vratio Kirki i pokopao jednog druga, Odisej je, poučen Tirezijinim i Kirkinim savjetima, išao uz obalu prema jugu i tu je došao do otoka Sirena. Strabon, latinski pjesnici i mnogi pisci antike stavljaju Sirene u područje Napulja. Mnogi smatraju da je to Capri. Ipak prevladava mišljenje da su to mali otočići na početku Salernskog zaljeva, u starini zvani *Strenussae insulae*. Bradford je upravo tu ratovao u rujnu 1943. godine. Tri dana nakon iskrcavanja savezničkih marinaca on je jedne noći bio uz radar na straži pazeći na njemačke podmornice da ne bude neugodnih iznenađenja. Priča da je u gluho doba noći čuo neke glasove koji nisu bili ni ljudski niti neki zvuci prirode. Ne čudi se da je tu mogla nastati legenda o Sirenama. Vjerojatno se neispavanom ratniku i pomorcu moglo dogoditi da koješta čuje i osjeti u toj ratnoj napetosti.

Po Bradfordu i po drugima put je Odiseja nakon Sirena vodio u Mesinska vrata, gdje su ga čekale Scila i Haribda. Čini mi se po svjedočanstvima iz starine i po zapažanjima novijeg vremena da se Mesinski tjesnac mora smatrati za obitavalište tih nemani bez konkurencije. Tukidid govori o opasnim strujanjima na tom predjelu. Pauanija spominje tragediju kad su stanovnici Mesine slali u Regij na neku svečanost jedan zbor dječaka s učiteljem i frulašem. Svi su u tim opasnim vodama potonuli, a sugrađani su im podigli spomenik u Olimpiji. Kaže da su tu stalni vrtlozi i strujanja i za mirna vremena, da se osjeća nad morem smrad od mnoštva nemani i da je Odisej mogao biti spašen jedino uz pomoć bogova. 1783. godine engleski admiral Smyth piše: »Za otvorene brodove Grka Haribda je morala biti izvorom straha. Još i danas ona pred-

stavlja opasnost za manje brodove, a ja sam vidio mnoge ratne brodove, čak jedan sa 74 topa, kako ga vrtlog okreće.« Ovo morsko područje bogato je raznolikim oblicima morskih nemani kao što su morski psi, sipe, hobotnice i druga morska bića. Jedan američki biolog je pisao da je poslije jakog vjetrova tu na obali našao gomilu mrtvih ili polumrtvih morskih bića čiji je fantastični izgled mogla stvoriti jedino mašta Salvadora Dalija. Spomenuti kapetan Iskra kaže da je tamo more puno virova, komešanja i raznih turbulencija vodenih masa. Naš Veliki i Mali Vratnik su opasni samo kad je veliko jugo ili bura, kao i svaki drugi škof. I ja sam sâm prolazeći tu s broda po stabilnom vremenu opazio čudnu boju mora i neku neobičnu naboranost.

Pošto mu je Scila progutala šestoricu drugova, Odisej je s ostatkom posade došao na blaženi otok boga Helija na kojem su pasla mnoga goveda. Homer taj otok naziva Trinakija. U vezi s ovim imenom i otokom postoje mnogi problemi i nejasnoće. Naši stari filolozi kažu da je to bajni otok za koji su kasnije krivo tvrdili da je to Trinakija ili Sicilija (Senc, Maretić). Vučetić trdi da su taj veliki otok grčki kolonizatori uvijek nazivali samo *Sicania*. Tako je bilo prije Homera i Odiseja kao i poslije njih. Naprotiv veliki oksfordski leksikon grčkog jezika doslovce piše: »Trinakija je staro ime za Siciliju, starije nego Sikanija, starije nego Trinakija«. Ako ćemo povjerovati toj uglednoj ediciji, tada naš zeleni Šipan ipak ne bi bio otok Helijev, makar u svom grbu imao uklesano govedo. Bradford u vezi s identifikacijom ovog otoka objašnjava dosta uvjerljivo zbog čega Homer ne spominje tako uočljiv fenomen kao što je vulkan Etna, ako se doista radi o Siciliji. Prvo ističe da vjerojatno Etna tada i nije bila aktivna, jer je prva njena provala zabilježena u 6. stoljeću stare ere. Osim toga Homer nije vidio Siciliju, a podatke o tim krajevima crpio je iz nekog peripla starog moreplovca kojemu su bile važne luke, sidrišta i grebeni, a ne snijegom ovjenčani vrhovi vulkana, k tome još povučeni od obale.

Pošto je posada Odisejeva učinila grijeh i pojela neka Helijeva goveda, bogovi su na njih poslali strašne vjetrove i oluju koja je razbila munjom Odisejev brod. On je ostao sam na životu držeći se olupine broda. Zadnji vjetar koji Homer spominje je Not (jugo):

Uto prestane Zefir, oluja prestane bjesnjet,
Al' tad udari Noto i moje rastuži srce,
Jer me hoćaste ka zloj Haribdi vratiti opet.
Plivah čitavu noć, a kada ograde sunce,
Skilinu grebenu dođem, strahovitoj dođem Haribdi.

Približavamo se posljednjim fazama lutanja. U ovoj situaciji i Bradford, poput Vučetića, svojevoljnim crtanjem i tumačenjem atmosferskih prilika šalje Odiseja sigurno na jug, iako je zadnji vjetar, koji je Homer spomenuo, bio Not (jugo). Bradford doslovce kaže: »Mora da se široko (jugo) utišalo.« Dalje tvrdi da ga je stalna morska struja koja ide uz istočnu obalu Sicilije prema jugu morala dovesti na Maltu. Odisej se naime sretno opet otrgnuo od zagrljaja Scile i Haribde, gdje ga je jugo bilo drugi put bacilo, i nakon deset dana plutanja i veslanja rukom na krhotinama razbijene lade došao je na otok nimfe Kalipse, koji Homer naziva Ogigijom. Za Bradforda i mnoge druge to je jedan otok u malteškom arhipelagu, za Butlera je to Pantelerija, jer je usamljen i po njemu više odgovara Kalipsinu otoku.

Smatram da nam ova neodređena situacija daje priliku da u posljednjoj etapi lutanja ipak ubacimo Odiseja u Jadran i da na taj način u vrlo ograničenom obliku pristanemo uz tvrdnju Vučetića. Ja se držim zadnjeg vjetrova koji Homer spominje, odnosno južnog strujanja koje je moglo Odiseja uputiti na naš Mljet. Ovo govorim ne zato što bi čovjek dao ruku u vatru za to tumačenje ili što bih to iznosio kao rezultat neke znanstvene

istine. Ova tvrdnja bi više bila u smislu one talijanske izreke; »Se non è vero, è ben trovato« (»Ako nije istinito, dobro je izmišljeno«), a mislim da smo se i na osnovi dosadašnjeg izlaganja mogli osvjedočiti da ni dolje južnije od Italije nije sve *ne vero ne sicuro*. Uostalom i o drugim događajima iz mitologije postoje slične prepirke: ulazak u Donji svijet pokazuju u Grčkoj na nekoliko mjesta; za Zeusovo mjesto rođenja se prepiru u mnogim pokrajinama; Perzefonu je Had ugrabio također na nekoliko mjesta gdje je brala cvijeće; Amfijerej je propao u mnogim predjelima Grčke, a o sedam gradova koji se hvale da su rodno mjesto Homera ne treba ni govoriti.

Pretpostavljam da je Mljet došao u kombinaciju da bude sjedište nimfe Kalipse zato jer je isti grčki geografski naziv *Melite* bio u starini naziv za Maltu i naš Mljet. I tu se rodila misao zašto naš lijepi, pošumljeni južni otok ne bi mogao biti dom ljepokose Kalipse, to više što je udaljenost Mljeta od Itake takva da odgovara stihovima *Odiseje*, a donekle i onoj uputi Kalipse upućenoj Odiseju da plovi uvijek tako da mu Veliki Medvjed bude na lijevoj strani. Ali kad čovjek ubaci u javnost nešto što izazove senzaciju i vjerojatnost te animira publiku, tada on teži da ide dalje, da bude sveobuhvatan i radikaln. Zbog toga je Vučetić htio da okiti naše otoke mnogim čarima grčke mitologije. Osim već spomenutih lokaliteta, njemu Lotofazi žive pokraj Rijeke dubrovačke, Hvar je zemlja Kiklopa, otok koza je Šćedro, Eolija je Lastovo, Eeja je Korčula. Sirene su živjele na otočićima Sestrice. Zanesen ljubavlju prema našim krajevima, on i Argonaute upućuje u Bosnu po zlatno runo, jer od davnina naši seljaci traže također zlato u rijekama. Budući da još nije tiskana njegova kompletna studija, ne znam kako je on uspio dovesti u vezi s Bosnom tako poznate i logične etape argonautskog puta (Lemno, Kizik, Amiko, Finej, Lik, ptice na Crnom moru itd.). Mit o Argonautima ima veze s Jadranom, ali samo u završnoj fazi, kad su oni, da zavaraju kolhidskog kralja, pobjegli Dunavom i došli u gornji Jadran.

Iako njegovu teoriju u najvećem dijelu ne mogu prihvatiti, smatram ipak da Vučetiću treba odati priznanje što je oživio zanimanje za klasičnu starinu, što je kao geodet sam volio klasične studije i što je, smještajući Odiseja u Jadran, pokazao i veliku ljubav prema našoj obali.

U sasvim drugom cilju njemu se pridružio i odavao mu priznanje Salinas–Prices. On se načelno radovao Vučetićevim pogledima na *Odiseju* zbog toga što je i Vučetić prebacio u ovoj temi težište s jednog tradicionalnog terena na malo spominjani teren Jadranskog mora. S ovim u vezi je šira publika, ne poznavajući dovoljno probleme, shvatila Salinasa i Vučetića kao barjaktare nekog doista novog pristupa antici, gotovo kao neke revolucionare. Ja držim da Vučetića treba odvojiti od Salinasa i donekle obraniti. Što su oni razgovorali, ne znam, ali po izjavama u novinama prijatelja pokojnog Vučetića i po drugim indicijama zaključujem da se oni u bitnim stvarima nisu složili niti su se mogli složiti. Netko će pitati zbog čega. Prvo, Vučetić razvija svoju teoriju polazeći od one Troje u Maloj Aziji, i tu je svako savezništvo nemoguće. Drugo, Vučetić ističe one riječi Nauzikaje da su Feačani zadnji od ljudi, a iza njih slijedi na sjeveru primitivno područje u koje Vučetić ubacuje lutanje našeg junaka. To je međutim u oštroj suprotnosti s tvrdnjom Salinasa da je u našim krajevima prije Ilira cvjetala velika kultura koju su Grci lukavo premjestili i prisvojili. Treće, geografski nazivi Salinasa na Jadranu su sasvim različiti od onih Vučetićevih. Četvrto, Vučetić ne pravi one šokantne povijesne »ispravke« poput onoga smještanja Krete, Sparte, Kartage na druga mjesta. Prema svemu ovome ne možemo ih strpati u isti koš.

Inače čitava ova tema je vezana uz mnogobrojne upitnike i probleme: da li je Odisej povijesno lice, da li se nedosljednosti i neodređenosti u epu mogu tumačiti time što to nije djelo jednog pjesnika, da li je tu bilo umetanja i ispuštanja stihova ako i jest jedinstveni ep, jesu li njihova zemljopisna i klimatska znanja bila takva da se mi danas

možemo osloniti na njih? Ta i mnoga druga pitanja se nameću onima koji su se prihvatili nezahvalnog zadatka da na Sredozemlju pronađu Odisejeve postaje.

Uzevši sve ovo u obzir smatram da je traženje sigurnih postaja Odisejevih na Sredozemlju jalov i nekoristan posao. Vojtjeh Zamarovský u članku o Odiseju kaže: »Stoga se može ustvrditi da Odisejevo putovanje ne odgovara suvislim i stvarnim zemljopisnim podacima bilo kojeg dijela svijeta.« I ako bi tko tražio moje mišljenje, rekao bih da pristajem uz ovu teoriju. Još određeniji u tome je Talijan Pietro Gigatti koji kaže da je realno ono što se odnosi na Itaku, a dio što se odnosi na lutanja plod je pjesničke mašte i nema smisla u tome tražiti realne geografske činjenice. I doista, događaji na Itaci imaju realnu, životnu podlogu. Tu se opisuje povratak ratnika koji se nakon dugo godina izbjivanja neočekivano vraća kući.

Rebus sic stantibus nećemo reći da svatko može govoriti o ovoj temi što mu padne na pamet, ali sigurno je da tu može biti više kombinacija i više tumačenja (pa u ograničenom obliku možemo prihvatiti da je Odisej na kraju i u Jadran zalutao, s čime se dakako ne mora svatko složiti).

Siguran sam da će ovdje iskrsnuti pitanje: Može li se u okviru ovakvih razmišljanja, neodređenosti i dilema naći i mjesto za tvrdnju da je Troja bila u Gabeli? Moj je odgovor na to: Ne može!

Odiseja je ipak jedno (osobito u onom »lutajućem« dijelu), a *Ilijada* i trojanski rat nešto drugo. U *Odiseji* nam se otvara svijet čudesnog, bajoslovnog, idiličnog i romantičnog, i tu možemo i sami dati zaleta svojoj mašti u tumačenju i traženju događaja i lokaliteta. Tu može biti mnogo subjektivnih zapažanja i zaključaka. U Sredozemlju možemo naći na stotine mirnih, tihih luka bez potrebe za sidrom, na stotine izvora, pećina, otoka ni blizu ni daleko od kopna, zgodnih prirodnih vidikovaca, morskih vrloga i jezivih pećina ispod površine mora. Čim prođe brzi brod, možemo otkriti bezbroj Haribdi koje pod morskom liticom usisavaju more pa ga uz zastrašujuće paklenske šumove opet izbacuju na površinu.

Naprotiv za *Ilijadu* i trojanski rat postoji mnogo sigurnija povijesna i arheološka podloga. S velikom sigurnošću možemo govoriti o kojima se to pokretima i događajima radilo, možemo naslućivati uzrok tome ratu (a to dakako nije otmica jedne lijepe kraljice). Prema tim pokretima i težnjama grčkih plemena možemo odrediti lako i pozornicu tih događaja. To je ona Schliemannova ili Dörpfeldova Troja na ulazu u Dardanele, u pokrajini koja se dugo, ne bez razloga, zvala Troada. Samo dokazivanje ovoga bi zahtijevalo novu temu.

Iako je Salinasova posjeta Jugoslaviji i njegova teorija doživjela očit neuspjeh, još uvijek se u novinskim vijestima četiri godine poslije one rasplamsale polemike mogu pročitati vijesti da se u Gabeli počela otkopavati »Troja« sredstvima koja je dodijelila Republika BiH. Sve što bi se moglo na koncu ovog osvrta kazati stanovnicima Gabele i općenito Neretljanima, ukoliko se još zanose teorijom iz Meksika, to je da je dolina Neretve bogata prirodnim i povijesnim znamenitostima i da treba njih isticati i time privlačiti strance. Tu je ušće Neretve sa zanimljivim i karakterističnim geografsko-prirodoslovnim vrijednostima. Ostatke Narone ne treba posebno isticati kao ni zanimljivi lokalitet Mogorjelo. Počitelj predstavlja jedinstvenu sliku orijentalnog ambijenta koji nadmašuje mnoge spomenike i u Bosni i Makedoniji, pa i izvan zemlje. Tu je na koncu mostarski most i jezgra starog Mostara. Sve je to toliko vrijedno da se ne isplati zanostiti teorijom koja ni u jednom svom elementu nije dobila ni potvrdu ni priznanje pravih stručnjaka i znanstvenika ni u Jugoslaviji ni u svijetu.

Uroš Pasini

AN ULIXES HADRIATICUM MARE PENETRAVERIT

Aristides Vučetić, nauta Ragusinus, rerum litterarumque veterum amantissimus, magnam nuper controversiam intulit cum de Homeri carminibus scribens Ulixen per mare Hadriaticum vagantem induxit. Haec opinio, quamquam in nimio patriae amore aliquid excusationis habet, refutanda ac diluenda est. Si non verum, at tamen minime improbabile est quod vir Ragusinus de Calypsus Ogygia dicit, quam vult esse insulam Meliten, hodie Mljet nuncupatam: haec Melite, etiamnunc silvis abundantissima, ab Ulixis Ithaca idem distat ac celebrior eiusdem nominis insula, inter Italiam et Africam sita.